

Məhəmməd Füzuli qəzəllərinin mövzu dairəsi

Aynur Mahmud

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu
E-mail: aynuram@rambler.ru

Annotasiya. Orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatında ən geniş yayılmış janr olan qəzəl öz tarixini ərəb ədəbiyyatından başlayır. İslam dinini yaymaqla məşğul olan və bu dini işğal etdiyi ölkələrdə qəbul etdirən Ərəb xilafətinin təsiri ilə ərəbdilli poeziyanın bir çox janrları Şərqi ölkələrində, öncə farsdilli ədəbiyyatda, daha sonralar isə türk ədəbiyyatında özünü göstərməyə başladı.

Füzuli əsrlər boyu Azərbaycan şeirinin zirvəsində yer tutub. Şairin qəzəl yaradıcılığı bir çox keyfiyyətləri ilə diqqəti cəlb edir. Günümüzə qədər türk ədəbiyyatında Füzulinin qəzəllərinə çata bilən qəzəllər yazılmamışdır. Bu nailiyyətin səbəbini şairin sənətkarlığında, əsərlərinin ruhunda, eləcə də müraciət etdiyi mövzularda axtara bilərik. Bu məqalədə şairin qəzəllərində müraciət etdiyi mövzular araşdırılacaqdır.

Açar sözlər: Füzuli, qəzəl, mövzu, məzmun, eşq

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 30.10.2024; qəbul edilib – 12.11.2024

Thematic area of Mahammad Fuzuli's ghazals

Aynur Mahmud

Doctor of Philosophy in Philology
Institute of Linguistics named after Nasimi of ANAS
E-mail: aynuram@rambler.ru

Abstract. Ghazal, the most widespread genre of medieval Azerbaijani literature, originates in Arabic literature. Under the influence of the Arab Caliphate, which was engaged in the spread of Islam and its adoption in the countries it captured, many genres of Arabic-language poetry began to appear in the countries of the East, first in Persian and then in Turkic literature.

Fuzuli has occupied an honorable place at the top of Azerbaijani poetry for centuries. The ghazal in the poet's work attracts attention with many qualities. Until now, there have been no ghazals written in Turkic literature that could be compared with Fuzuli's ghazals. The reason for this achievement can be sought in the poet's art, the spirit of his works, as well as in the themes he addressed. This article will examine the themes touched upon by the poet in his ghazals.

Keywords: Fuzuli, ghazal, theme, content, love

Article history: received – 30.10.2024; accepted – 12.11.2024

Giriş / Introduction

Məhəmməd Füzulinin qəzəl yaradıcılığı bir çox keyfiyyətləri ilə diqqəti cəlb edir. Onlardan biri də şairin qəzəllərində müraciət etdiyi mövzulardır. Füzuli əsrlər boyu Azərbaycan şeirinin zirvəsində yer tutub. Bu nailiyyətin səbəbini şairin sənətkarlığında, əsərlərinin ruhunda, eləcə də müraciət etdiyi mövzularda axtara bilərik.

Orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatında ən geniş yayılmış janr olan qəzəl öz tarixini ərəb ədəbiyyatından başlayır. İslam dinini yaymaqla məşğul olan və bu dini işğal etdiyi ölkələrdə qəbul etdirən Ərəb xilafətinin təsiri ilə ərəbdilli poeziyanın bir çox janrları Şərq ölkələrində öncə farsdilli ədəbiyyatda, daha sonralar isə türk ədəbiyyatında özünü göstərməyə başladı. A.Rüstəmov "Klassik Azərbaycan poeziyasında qəzəl" əsərində yazır: "Mənbələr yekdilliklə onu (qəzəli – A.M.) ərəb poeziyası ilə bağlayır və bu ədəbiyyatda məhəbbət mövzusunda lirik nümunələr olduğunu göstərir. Elə sözün lüğəvi mənası da ərəbcədir, "eşqbazlıq", "müəşiqə" mənalarına uyar gəlir" [8, s.3].

Göründüyü kimi, "qəzəl" sözünün mənasında onun mahiyyəti öz əksini tapmışdır. Yəni qəzəl məhəbbətdən bəhs edən gözəlin tərənnümünə həsr olunan şeirlərdir. Qəzəl qəbul etdiyimiz formaya düşənə qədər uzun yol keçmiş və ona müəyyən tələblər verilmişdir. İlk qəzəllər hələ bu janrın bütün tələblərinə cavab vermirdi və digər janrlarla qarışdırılırdı. Daha doğrusu, A.Rüstəmovanın qeyd etdiyi kimi, "dövrümüzə qədər gəlib çatmış faktiki materiallar qəzəlinin ilkin nümunələrini qəsidələrin nəsib hissəsi şəklində bizə təqdim edir" [8, s.23]. Azərbaycan ədəbiyyatında qəzəlin tarixini ərəbdilli Azərbaycan ədəbiyyatından başlamaq daha düzgün olar. Ərəb dilində yazan Azərbaycan şairlərinin bütöv, tam əsərləri bizə gəlib çatmayıb. Əldə olan ayrı-ayrı parçalardan qəsidənin nəsib hissəsi, yaxud müstəqil qəzəl olması barədə fikir yürütmək imkanı verməsə də, ərəbdilli ədəbiyyatın özündə qəzəlin, qəsidənin nəsib hissəsindən intişar tapması fikri bizə Azərbaycan ədəbiyyatında qəzəlin tarixini məhz VII-X əsrlərdən başlamağa əsas verir. Sonralar farsdilli ədəbiyyatda qəzəlin gözəl nümunələrini yaradan Azərbaycan şairləri bu janrın təkmilləşməsində böyük işlər görmüşlər. Deyə bilərik ki, məhz farsdilli ədəbiyyatda (Hafiz yaradıcılığı) qəzəl bir janr kimi yüksəl və layiqli qiymətini ala bildi. A.Rüstəmov bununla əlaqədar yazır: "Məhəbbət motivi burada (farsdilli qəzəldə – A.M.) yenə də öndədir, aparıcıdır. Lakin öz hərfi, gündəlik, səthi anlayışından artıq çox-çox əhatəli, tutumludur, fəlsəfi-ictimai vüsət kəsb edir, mənəvi aləmin hüdudsuz ənginliklərindən xəbər verir. Qəzəlin üslubu, lüğət fondu da çox dəyişmişdir. Burada hər bir beyt qüvvətli məntiqə əsaslanan bitmiş bir fikir ifadə edir. Beyti təşkil edən söz və söz birləşmələri son dərəcə həssaslıq və ustalıqla seçilir. Poetik obraz çoxçalarlıdır. Plastik bədii vasitələrin normativ qəlibləri qanuniləşmiş, mübaligələrin, istiarə, təşbeh, təşxis və digər cinas növlərinin qəzəldə müxtəlif nisbətləri izlənilir. Qəzəl XIII-XVI əsrlər Yaxın Şərq ədəbiyyatında lirikanın əsas istiqamətverici janrı olur" [8, s.23]. Qəzəl bir çox şairin yaradıcılığında aparıcı janra çevrilir və onun bütün potensialının nümayiş etdirilməsinə imkan yaranır. Daha sonra biz türkdilli ədəbiyyatda qəzəl janrının meydana gəlməsini müşahidə edirik. Qəzəl artıq qəsidənin nəsib hissəsi ilə müqayisə edilən və ya ona bənzədilən bir janr deyil, vahid ölçü, qafiye quruluşu, müəyyən qəlibləri, prinsipləri olan bir janra çevrilmişdir. Bunun nəticəsi idi ki, fars dilində qəzəl yazmaq bu standartlaşmış ifadə və qəliblərə görə çox asan olmuşdu. Farsdilli qəzəlin belə bir xüsusiyyət kəsb etməsini bir çox tədqiqatçılar (Ə.Dəmirçizadə, M.F.Axundzadə) qeyd etmişlər. Bütün xalqların ən qədim janrları lirik poeziyaya məxsusdur. Azərbaycan ədəbiyyatında da lirik növün qədim janrları (şifahi xalq ədəbiyyatında) özünü göstərirdi. Azərbaycan dilində qəzəl janrında olan əsərləri Həsənoğludan başlayaraq ədəbiyyatımızda görmək olar. A.Rüstəmov yazır: "Türkdilli ədəbiyyata qəzəl elə "qəzəl" kimi daxil olur və yalnız bu janrın məna və bədii komponentlərini daşıyır" [8, s.23].

Həsənoğlunun ana dilində olan hər iki qəzəli bu janrın ən gözəl nümunələrindən hesab oluna bilər. XIV əsrdə Azərbaycan ədəbiyyatında qəzəl janrı öz inkişafının daha bir mərhələsini keçərək,

yeni çalarlar, məzmun müxtəlifliyi, məna yeniliyi qazanır. İlk təyinatı aşiqanə hisslərin tərənnümü olan qəzəllər Qazi Bühranəddinin qələmində qəhrəmanlıq tərənnümünə, Nəsiminin dilində isə ictimai-fəlsəfi lirika nümunəsinə çevrilir. VII-VIII əsrlər ərəb qəzəlinin tematikasında həqiqətən yeganə mövzu olan məhəbbətin tərənnümündən bəhs edən A.Rüstəmov bu motivin iki istiqamətdə işləndiyini göstərir: “1. Məhəbbət – həzzdir, səadətdir. 2. Məhəbbət – dərddir, bəladır. Birinci qrup şairlər üçün vüsəlin sevinci də, fəraqın acısı da şeirin predmetinə çevrilir, ikincilər üçün isə əsasən məhəbbətin kədəri, ağrılı anları öndədir, aparıcıdır” [9, s.9]. Məhəbbət qəzəllərinin yuxarıda göstərilən hər iki istiqaməti Azərbaycan ədəbiyyatında özünü büruzə verib. Bununla yanaşı, qəzəllərin bütün Şərq ədəbiyyatında olduğu kimi, Azərbaycan ədəbiyyatında da yeni tipi yaranır və bu janrda yazılan əsərlər sənətkarların yaradıcılığının əsas hissəsini təşkil edir.

İctimai-fəlsəfi qəzəllərin inkişafı tarixi-ictimai şəraitlə sıx bağlıdır. Çünki şərait özü rəmzlərlə, simvollarla yazmağa məcbur edirdi. Bu tipli qəzəllərin yaranması ilə də qəzəlin potensial imkanları daha da genişlənməmiş olur. Ritminə görə ahəngdar, həcminə görə yığcam, yaddaqalan məzmununa görə xalq kütlələrinin müxtəlif təbəqələrini özünə cəlb edə bilən qəzəl xalqa yaxın bir janr olduğu üçün onun nüfuz dairəsi də geniş idi. Klassik poeziya janrları içərisində qəzəli ən xəlqi hesab edən T.Hacıyev yazır: “Bu janr xalq mühitinə az qala milli qoşma, gəraylı, bayatı kimi nüfuz etmişdi. Çünki qəzəl yalnız şeir kimi oxunmurdu, musiqi ilə söylənirdi və xalq məclislərinə, toylara, şənliklərə daxil olurdu” [5, s.12].

Əsas hissə / Main part

Məhəmməd Füzuli lirikasında qəzəl

Füzulinin əzəmətli şeir dühası, birinci növbədə, öz parlaq ifadəsini lirikada tapmışdır. Qəzəl janrının yuxarıda göstərilən keyfiyyətlərinə görə Füzuli məhz lirikanın bu janrına üstünlük verərək, ölməz əsərlərini yaratmış, təkcə Azərbaycan xalqı deyil, bir çox Şərq xalqları şairin bu irsini yaşatmışdır. Əli Fəhmi yazır: “Füzulinin qəzəlləri dedikdə, bu böyük şairin bütün yaradıcılığını, həyatını, arzusunu, eşqini, kədər və fərəhini xatırlayın, çünki Füzuli yaradıcılığında şairin ilhamının gücü onun qəzəllərində daha bariz görünür” [1, s.251].

Şair fars divanının dibaçəsində fars nəsilli bir gözəlin ondan şeir oxumasını istədiyini qeyd edir. Ərəbcə və türkcə qəzəllərindən qəsidə və müəmmalarından bir neçə beyt oxuyan şairə cavab olaraq: “Bunlar mənim dilimdə yazılmayıbdır, mənim karıma gəlməz. Mənə farsca ciyər yandıran aşiqanə qəzəllər oxumalısan” [4, s.22], – söyləyir. Şeirin xalq üçün anlaşılıqlı və ürəkoxşayan olmasına xüsusilə çalışan şair bu sözlərdən utandığını yazır. Burada oxuyuruq: “Bir neçə gecə özümü təfəkkür atəşi içində əritdim və fars qəzəlləri divanını tərtib etdim ki, həm kamil müdəqqiqlər onun üstüörtülü gözəl məzmunlarından həzz alsınlar, həm də sadədil zəriflər onun zövq ziyafətindən paylarını götürsünlər” [4, s.22-23].

Füzuli qəzəl janrına münasibətini türk və fars divanlarının dibaçələrində açıqlayır. Şair bu prinsipləri əsas tutaraq öz əsərlərini yazmış və qəzəlin nəzəri əsasları ilə bağlı fikirlərini əməli olaraq nümayiş etdirmişdir. Şair fars divanının dibaçəsində qəzəlin məzmununu “aşiqin könül dərdsini mərhəmətli sevgilisində açması və ya məşuqun öz halını sadıq aşiqinə bildirməsi” kimi müəyyənləşdirir. Təbiətində çətin anlaşılan ibarələrə və məzmun incəliyinə xüsusi bir məhəbbət olan şair qəzəl yazmağı düşünmədiyini, qəsidə və müəmma yazmağa meyilli olduğunu söyləyir. Çünki “qəzəl üslubunda mübhəm məzmunlar, anlaşılmaz ləfzlər heç kəsə bir həyəcan verməz. Qəzəlin özünəməxsus bir dili və müəyyən kəlmə aləmi vardır” [4, s.22]. Qitələrinin birində şair qəzəlin hamı tərəfindən qəbul edilən, zövq bağışlayan məzmunlu olmasına tələblər verir:

*Oldur qəzəl ki, feyzi onun am olub müdam,
Arayışı-məcalisi-əhli-qəbul ola,*

*Viridi-zəbani-əhli-səfavü sürur olub,
Məzmunu zövqbəxş, səriül-hüsul ola,
Ondan nə sud kim, ola mübhəm ibarəti,
Hər yerdə istimain-edənlər məlul ola!* [2, s.187]

Şairin qəzəl yaradıcılığını araşdırarkən onun türk və fars divanlarında toplanmış qəzəllərinə əsaslanaraq mülahizə yürüdürük. Professor Mir Cəlalın qeyd etdiyi kimi, “Şairin cəm etdiyi divan, qəzəllərinin hamısı deyil, ixtisarla toplanmışdır” [7, s.116]. Bunu şair türk divanına yazdığı dibaçədə qeyd edir [3, s.44].

Burada şair qəzələ aid bir qitəsində yazır:

*Ğəzəldir səfabəxşi-əhli-nəzər,
Ğəzəldir güli-bustani hünər.
Ğəzəli-ğəzəl seydi asan degil,
Ğəzəl münkiri əhli-irfan degil.
Ğəzəl bildirir şairin qüdrətin,
Ğəzəl artırır nazimin şöhrətin.
Könül, gərçi əsarə çox rəsm var,
Ğəzəl rəsmi et cümlədən ixtiyar ki,
Ki, hər məhfilin ziynətidir ğəzəl,
Xirədməndlər sənətidir ğəzəl.
Ğəzəl de ki, məşhuri-dövrən ola,
Oxumaq da, yazmaq da asan ola.* [3, s.44]

Şair bu qitəsində qəzələ verilən tələbləri göstərmiş, “hünər bağının gülü”nü dərərək, öz şair qüdrətini nümayiş etdirmişdir. Bir çox təzkirələrdə (demək olar ki, XVI əsrdən başlayaraq yazılan bütün təzkirələrdə) Füzuli qəzəlləri öz əksini tapmışdır. Bu qəzəllərin şairin gənclik dövründə yazıldığı və bununla şairliyə başladığı güman olunur (Mir Cəlal). Qeyd etmək lazımdır ki, Füzulinin qəzəllərinin yazılma tarixini müəyyən etmək çox çətindir. Çünki şair gəncliyindən başlayaraq qocalığına qədər zaman-zaman bu janra müraciət etmişdir. Belə bir fərziyyə də irəli sürə bilərik ki, şair bir çox qəzəlləri üzərində yenidən işləmiş, onları təkmilləşdirmişdir. Odur ki, şairin qəzəllərini konkret bir tarixlə bağlamaq özünü doğrultmur. Şair fars divanının dibaçəsində yazır: “Allaha şükür ki, ömrümün bu bərəkətli adı daşıyaraq şeir uğrunda çalışmaqda keçən zamanı həmişə mənim üçün xeyirli olmuş və bu övliya torpağının şüümlüyündən və bərəkətindən qələmə aldığım hər əsəri asanlıqla tamamlamışam. Yalnız farsca şeirlərimin tamamlanması gecikmiş və bundan əvvəl söylədiyim manevələr səbəbilə bu işə başlamaq asan olmamışdı” [4, s.22]. Söylənilənlərdən aydın olur ki, şair türkcə divanını farsca divanından əvvəl tamamlamışdır.

Məhəmməd Füzuli qəzəllərinin mövzu baxımından təsnifatı

Füzuli qəzəllərini xronoloji ardıcılıqla düzmək mümkün olmasa da, onları mövzu baxımından təsnif etmək məqsədəuyğundur. Bu günə kimi şairin qəzəllərinin mövzuya görə bir çox təsnifatına rast gəlirik. Şairin qəzəllərinin mövzu və məzmun etibarilə müxtəlif olduğunu, burada əsas yer tutan aşiqanə qəzəllərlə yanaşı, həyat, varlıq haqqında, sırf fəlsəfi fikirlər ifadə edən qəzəllərə, obyektiv həyat hadisələrinə həsr edilən təsviri xarakterli qəzəllərə, dövrün xarakterini verən ümumi şikayət ruhlu qəzəllərə, satirik məzmun daşıyan əsərlərə də rast gəldiyini qeyd edən professor Mir Cəlal Füzuli qəzəllərini mövzu və məzmununa görə dörd yerə bölür: “1. Aşiqanə qəzəllər, 2. ictimai-fəlsəfi qəzəllər, 3. “təsviri” qəzəllər, 4. minacat, nət ruhunda olan “rəsmi” qəzəllər [7, s.115].

Bu təsnifatı bir çox tədqiqatçılar da qəbul etmişdir. Bəzi fərqlərlə digər təsnifatlara da rast gəlirik. Əlyar Səfərli Füzulinin qəzəllərinin mövzuca zəngin olduğunu, “aşiqanə qəzəllər əksəriyyət təşkil etsə də, təsviri, ictimai, fəlsəfi, “rəsmi” qəzəllərin də burada mühüm yer tutduğunu” [9, s.232] yazır. Füzuli məhəbbət şairidir. O nədən yazırsa yazsın, sətirlər arasında bu eşqi, bu ruhu görmək olar.

*Məndən, Füzuli, istəmə aşari-mədhü zəmm,
Mən aşiqəm, həmişə sözüm aşiqanədir.* [2, s.101]

Şair bu beyti ilə təsdiq edir ki, onun müraciət etdiyi bütün mövzular nəticə etibarilə eşqlə bağlıdır, aşiqanədir. Mədh və ya tənqid ona yaddır, o yalnız eşqi tərənnüm edir, çünki Aşıqdır. F.Qasımzadə də bunu nəzərə alaraq qeyd edir ki, “Füzulinin özü böyük bir aşıqdır” [6, s.144]. Biz şairin qəzəllərini iki böyük qrupa ayırmağı məqsəduyğun hesab edirik: 1. Aşiqanə qəzəllər. 2. ictimai-fəlsəfi qəzəllər. Prinsipcə “təsviri”, “rəsmi” qəzəlləri isə mövzu baxımından ya aşiqanə, ya da ictimai-fəlsəfi qəzəllərə aid etmək mümkündür. Çünki şairin həm “təsviri”, həm də “rəsmi” qəzəllərinin bir çoxunda ya sevgili ilə bağlı real bir mənzərə təsvir olunur, ya da minacat, nə ruhunda olan qəzəllərdə ilahi eşq, eləcə də ictimai-fəlsəfi fikirlər yer alır. Odur ki, şairin qəzəl yaradıcılığında belə bir təsnifat özünü doğruldur. Mir Cəlalın qeyd etdiyi kimi, “şairin bütün qəzəlləri daxili məzmunu ilə azad sevgi təbliğ edir” [7, s.129]. Orta əsrlərdə isə “azad sevgi” anlayışı ictimai-fəlsəfi, humanist ideyaları, şəxsiyyət azadlığı, xoşbəxtlik meyillərini özündə ehtiva edirdi. Buna görə də ən aşiqanə hesab edilən qəzəldə belə ictimai-fəlsəfi fikirlər sətiraltı formada verilə bilər. Bir qəzəldə, eyni zamanda həm ilahi, həm də bəşəri məhəbbətin tərənnümü olunmasına rast gələ bilərik. Yaxud məhəbbətin tərənnümü ilə başlayan qəzəlin fəlsəfi fikirlərlə yekunlaşdığını, müəyyən işarələrlə fəlsəfi konturlara sahib olduğunu görə bilərik. Qəzəllərin bu xüsusiyyətini nəzərə alaraq A.Rüstəmov yazır: “Bəzən sənətkarlar həyatı, real məhəbbətlə sufiyanə məhəbbəti bir vəhdətdə götürür və onların qovşağını tərənnüm edirlər” [8, s.63].

Füzulinin aşiqanə qəzəllərində humanist ideyalar, ictimai-fəlsəfi fikirlər müəyyən çəkiyə malikdir. Professor Mir Cəlal Paşayev yazır: “Onun eşq mövzusunda yazdığı əsərlərdə də yalnız eşq, məhəbbətə aid deyil, ümumiyyətlə, ictimai həyat və yaşayışla bağlı çox mənalı sözlər, dərin fikirlər vardır” [7, s.71-72]. Mövzu və məzmun etibarilə zəngin, çoxçalarlı Füzuli qəzəllərində fikir əlvanlığı, məna dərinliyi hər beytin ayrıca xüsusiyyətinə çevrilir, müstəqil şəkildə, avtonom olaraq müxtəlif məzmun kəsb edən beytlər arasında müəyyən əlaqələr, tellər, məntiqlə digərlərinə bağlanır, ayrılıqda isə bitkin bir fikir ifadə edir, vahidin tam hüquqlu üzvü kimi özünü göstərir. Odur ki, şair eyni qəzəldə həm aşiqanə mövzudan bəhs edər, həm də dərin ictimai-fəlsəfi fikirlərini, mülahizələrini öz oxucuları ilə bölüşə bilər və bununla qəzəlin məzmun və forma quruluşuna heç bir xələl gətirməz. Bununla yanaşı, şairin sırf ictimai-fəlsəfi qəzəlləri də vardır.

*Dust bipərva, fələk birəhm, dövrən bisükun,
Dərd çox, həmdərd yox, düşməni qəvi, tale zəbun.* [4, s.261]

Şairin yuxarıdakı qəzəli bütünlüklə ictimai-fəlsəfi məzmunla malikdir. Mir Cəlal yazır: “Füzulinin xalis ictimai mövzulu qəzəlləri aşiqanə şeirlərinə nisbətən azdır. Çünki şair istər alleqorik əsərlərində, istərsə “Leyli və Məcnun” poemasında, “Şikayətnamə”sində və xüsusilə müsəddəs, mürəbbelərində, rübailərində öz fikirlərini daha açıq ifadə etmişdir. Buna baxmayaraq, şairin sırf fəlsəfi mövzularda yazılmış xüsusi qəzəlləri, dövr cövründən şikayət edən qəzəlləri də vardır” [7, s.123].

Nəticə / Conclusion

“Mərifət dənizinin qəvvəsi” olan şair yaşadığı dövrə, cəmiyyətə də arifanə bir nəzər salır. Bu baxımdan Füzuli zəmanəsinə münasibətdə bir tənqidçidir. O, yeri gələndə dövründən şikayətlənir, öz narazılığını gizlətmir, taleyin gərdisini pisləyir. Şair bəzi qəzəllərində bu mövzunu işləsə də, əsasən, qitələrinə və qəsidələrində bu barədə söhbət açır, gileylənir. Gördüyü hər bir haqsızlıq, eşitdiyi hər bir nahaq söz şairin pərişanlığını bir az da artırır, dərdinin üstünə dərd gətirir.

Füzuli qəzəlləri əsrlər keçsə belə, əvvəlki maraq və sevgi ilə oxunursa, tədqiq edilirsə, bunun əsas səbəblərindən biri də onların mövzu və məzmun baxımından zənginliyi, dərinliyi ilə əlaqədardır. Yanaşmadan asılı olaraq, şairin qəzəllərini müxtəlif şəkildə təsnif etmək mümkündür, lakin qəzəllərin mövzu və məzmununa görə təsnifatı şairin məramını müəyyən etmək baxımından məqsəda uyğun hesab edilməlidir.

Ədəbiyyat / References

1. Fəhmi, Ə. Füzuli qəzəllərinin bəzi poetik xüsusiyyətləri haqqında / Məhəmməd Füzuli (elmi-tədqiqi məqalələr). – Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1958.
2. Füzuli. Seçilmiş əsərləri. – Bakı: Yazıçı, 1984.
3. Füzuli. Əsərləri. 5 cildə, I c. – Bakı: Azərbaycan SSR EA Nəşriyyatı, 1958.
4. Füzuli. Əsərləri. 5 cildə, III c. – Bakı: Azərbaycan SSR EA Nəşriyyatı, 1958.
5. Hacıyev, T. Füzuli: dil sənətkarlığı. – Bakı: Gənclik, 1994.
6. Qasımzadə, F. “Qəm karvanı”, yaxud Zülmətdə nur. – Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1968.
7. Mir Cəlil. Füzuli sənətkarlığı. – Bakı: Maarif, 1994.
8. Rüstəмова, A. Klassik Azərbaycan poeziyasında qəzəl. – Bakı: Elm, 1990.
9. Səfərli, Ə., Yusifov, X. Qədim və orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı. – Bakı: Maarif, 1982.

Тематический круг газелей Мухаммеда Физули

Айнур Махмуд

Доктор философии по филологии

Институт языкознания имени Насими НАНА

E-mail: aynuram@rambler.ru

Резюме. Газель – самый распространенный жанр средневековой азербайджанской литературы – берет свое начало с арабской литературы. Под влиянием арабского халифата, занимавшегося распространением Ислама и принятием его в захваченных им странах, в странах Востока стали появляться многие жанры арабоязычной поэзии, сначала в персоязычной, а затем и в тюркской литературе.

Физули на протяжении столетий занимает почетное место на вершине тюркской - азербайджанской поэзии. Газель в творчество поэта привлекает внимание многими качествами. До сих пор в тюркской литературе не написано газелей, которые могли бы сравниться с газелями Физули. Причину этого достижения можно искать в искусстве поэта, духе его произведений, а также в темах, к которым он обращался. В данной статье рассмотрены темы, затронутые поэтом в его газелях.

Ключевые слова: Физули, газель, тема, содержание, любовь